

Køge Rådhus

Af arkivleder Birte Broch

Køge Turistbureau arrangerede den 14. januar 2009 et besøg på Køge Rådhus. Ved den lejlighed fortalte Birte Broch om rådhusets historie. Borgmester Marie Stærke viste rundt i det fine gamle hus og fortalte om huset og dets mange funktioner i dag.

Napoleon kaldte i sin tid Markuspladsen i Venedig for verdens eleganteste salon eller dagligstue – værdig til at have himlen som loft. Her i Køge kan vi prale af Køge Torv, som er det største torv i en dansk provinsby og mon ikke også det smukkeste? Torvet fungerer som alle borgeres dagligstue eller måske udestue, for i århundreder har Køge Rådhus været ramme om borgernes fælles aktiviteter inden døre. Det har været mere udtalt før i tiden end i dag. Rådhuset har været borgernes forsamlingshus og har lagt lokaler til mange forskellige funktioner i tidens løb.

Rådhuset er bygget omkring 1552, hvor borgerne i Køge fik tilladelse af kong Chr. III til at anvende materialerne fra det nedrevne Gråbrødrekloster i Vestergade til at opføre et rådhus. Kongen betingede sig dog, at der skulle være gode kornlofter og et toldsted på rådhuset. Det blev et meget moderne – for den tid – renæssancehus, der blev bygget. Det var inspireret af den nederlandske renæssance med trappegavle og profilbånd. Der har formentlig været en frise under vinduerne på første sal, hvor der har siddet en række relieffer fra Statius van Dürens værksted i Lübeck. Der er to relieffer bevaret, der nu er placeret ved siden af døren fra Torvesiden.

Rådhuset fik også overladt den gamle klokke fra Gråbrødreklosteret i Vestergade. Den hang i en luge på kvisten over rådhuset. Efter at have været ude af brug i lang tid er den nu igen kommet til ære og værdighed, og hænger i dag bag ved rådhusets ur og slår et slag hver hele time. Klokken har en afbildning af den hellige Frans af Assisi, der var stifter af den katolske franciskanerorden, i Danmark kaldet gråbrødrene. Også jomfru Maria er afbildet på klokken.

Man har ikke fundet spor af et tidligere bygningsværk på dette sted, så det ser ikke ud til, at der tidligere lå et ældre hus på stedet. Men vi ved, at der allerede i 1400-tallet har ligget et rådhus i byen. Da Køges byplan er særdeles gennemtænkt fra starten, går man ud fra, at rådhuset må have ligget ud mod Torvet. I forbindelse med forundersøgelserne til Køge Bys historie, udgivet 1985-88, blev der fremsat den teori, at rådhuset kan have ligget på adressen Torvet 7, men det er indtil videre ikke blevet bekræftet.

Tilbage til rådhuset fra 1552. I stueetagen optog toldboden og vejerhuset en stor del af pladsen syd for porten. Efterhånden blev der længst mod syd indrettet en bolig til tolderens. Han boede dog i mange år et andet sted i byen, for han var en velhavende og fremtrædende person, der ikke kunne nøjes med den beskedne rådhusbolig.

I kælderen var en vinkælder under tolderens bolig. Den blev lejet ud mod en afgift til byen. I midten af 1600-tallet flyttede tolderens selv ind på rådhuset og drev selv vinkælderen. Her kom byens håndværkere og købmænd. Man samledes ved lange borde og drak af trækrukker eller tinkander. De har sikkert underholdt sig med snak og forskellige bræt- og terningspil. I 1920 indrettedes et brandsikret arkiv i kælderen.

Tolderens var en driftig mand, der også drev en lille bod nord for porten, hvor han handlede med bånd, bændler, sysilke, knapper og lignende.

Fra midten af 1700-tallet boede tolderens ikke længere i rådhusboligen. Den blev i stedet udlejet til forskellige; der var f.eks. en sagfører og en kirurg. I 1776 besluttede byens købmænd at leje den i fællesskab og benytte den til traskohandel.

På den fine etage, på førstesalen, holdt byens råd til. Rådstuen lå lige over porten i et lokale med tre vinduesfag. Her mødtes borgmesterens med rådmændene og med borgerskabets repræsentanter. Bag ved rådstuen og ud mod rådhusgården lå et arkivrum. Døren ind til arkivet var en jerndør, og den er i dag placeret som dekorativ udsmykning i lokalet. Ellers var førstesalen domineret af den store flotte rådhusal. Her mødtes man til mange store begivenheder gennem århundrederne. I 1600-tallet var salen ofte lejet ud til adelens bryllupper. Det foregik under stor pragtudfoldelse, men kongen havde forbudt unødigt luksus, så ridefogden på Københavns Slot var mange gange i Køge for at kontrollere, at det ikke blev for fint og dyrt.

Under Napoleonskrigene i 1801 (i forbindelse med Slaget på Rheden) blev salen benyttet til indkvartering af engelske soldater. 120 soldater overnattede i salen, og det kostede en del knuste ruder! Samme nat overnattede 16 engelske officerer i gæstgiveriet Norske Løve.

Efter den dansk-tyske treårskrig 1848-51 blev der i marts 1851 holdt en kæmpe fest for de hjemvendte soldater og deres pårørende. Den aften var der forsamlet 600 personer i salen. Der blev holdt en lang række taler og sunget sange – nogle var skrevet til lejligheden. Man hædrede de tapre soldater og hyldede fædrelandet. Der blev spist og danset til langt ud på morgenen. Dagen efter blev madresterne fordelt til byens fattige.

Indtil Teaterbygningen blev opført i 1884 blev der i det hele taget afholdt mange selskabelige arrangementer i rådhusalen. Benyttelsen ophørte også, fordi salen ikke længere kunne leve op til kravene fra brandmyndighederne. I 1877 blev der f.eks. afholdt 12 offentlige baller på Hotel Norske Løve, 1 offentligt bal på Hotel Prindsen, 1 offentligt bal på rådhuset, 11 teaterforestillinger på rådhuset, 3 teaterforestillinger på Industrihotellet, 3 dilettantforestillinger på rådhuset og 2 skovballe i Billesborgskoven.

1883 blev der afholdt en offentlig trylle- og magiforestilling i rådhusalen. Herefter var det slut med den slags forestillinger på stedet.

Vi går lige tilbage i tid igen. I det gamle rådhus fra 1552 var der nord for porten som sagt en rådhusbod. Her blev der indrettet et sprøjtehus, indtil ca. 1800. Nord for porten lå også arresterne. En i kælderen og en i stueetagen. Den i kælderen blev kaldt for troldkællingehullet. Her sad nogle af de kvinder, der i begyndelsen af 1600-tallet i forbindelse med Køge Huskors blev anklaget for trolddomskunster. I kælderarresten kunne fangerne være lænket til en fangeblok og iført halsjern. En af dem, der sad her rigtig længe, var Oluf Bendsens hustru Karen, der satte rekord ved i 1646 at tilbringe 455 dage i arresten for sit usædelige levned.

I begyndelsen af 1800-tallet var både sprøjtehuset og toldboden flyttet fra rådhuset, og der var nu 6 arrester. Det førte til, at byen i 1855 byggede en helt ny arrest lige nord for rådhuset, hvor der i dag er offentlige toiletter, og hvor Køge Museum har sine kontorer.

Den gamle renæssancebygning fra 1552 var efterhånden blevet noget slidt, så i 1803 blev der iværksat en omfattende renovering. Rådhuset fik en ny fin og klassicistisk facade med frontgavl. De gamle renæssancekviste forsvandt. Der kom nyt tagværk, og de ydre trapper i rådhusgården blev afløst af en ny indvendig trappe. Før i tiden havde man kun adgang til førstesalen via en trappe i gården. Til gengæld var der to indgangsdøre fra Torvet. En til toldboden og en til tolderens bolig. Det var murermester Laurits Thrane fra København, der stod for ombygningen.

Læs om gudinderne på rådhusets trekantgavl her:

<http://www.koegearkiv.dk/Content/Modules/historier/Vis;13?style=listhist&sMode=auto>

Rådhuset har ofte haft fine kongelige gæster. I de første år boede de kongelige ikke på rådhuset, men hos velhavende borgere i byen. Omkring 1634 blev der indrettet en stue, der blev kaldt Prinsens stue, til den udvalgte prins Christian, søn af Chr. IV. Han boede på Nykøbing Slot og rejste meget ofte frem og tilbage mellem Nykøbing og København med sit store følge. Prinsens stue blev

indrettet i sidebygningen ud mod gården. Sidebygningen kaldes også for korshuset og stammer fra ca. 1600. (Borgmesterens mødelokale).

Borgere og bønder skulle sørge for at transportere de kongelige. I 1591 fik man besked om, at der i maj måned skulle stille 200 bønder på Torvet for at modtage enkedronning Sophie fra Nykøbing Slot og hendes følge med gods. Det skulle køres til Roskilde. Hun var moder til Chr. IV.

Senere blev der indrettet en stue, der blev benævnt Kongens stue. Den lå i stueetagen af rådhuset i noget af det, der tidligere havde været vejerbod. Lige bag rådhuset længere nede i Bygårdsstræde lå kongens stald. Her stod kongens fine heste, når han var på besøg i Køge. Også hans kongelige jagthunde var der plads til.

Der har gennem årene været mange kongelige på besøg i Køge. F.eks. har både Chr. IX og Chr. X været her. Ved byjubilæet i 1938 havde byen besøg af Chr. X og kronprinsparret Frederik og Ingrid. Ved jubilæet i 1988 var HM Dronning Margrethe II på et af sine mange besøg i Køge sammen med HKH Prinsgemalen.

Rådhuset var i 1900-tallet blevet for lille. Derfor blev der i 1942 opført en tilbygning mod øst vinkelret på det gamle hus fra 1552. Den er tegnet af arkitekt Otto Langballe og holdt i en stil, der ikke afviger meget fra forhuset ud mod Torvet. Mange mennesker opdager ikke, at det gule rådhus er fra forskellige perioder. Man købte Svogers gård ved denne lejlighed og rev det gamle sidehus ned. Der var glasvæg mellem kontorerne i den nye sidebygning, så kæmneren fra sit kontor kunne overse samtlige kontorer på gangen. Selve byrådssalen er inden for de senere år blevet renoveret (1998/99). Mange kan sikkert huske den forrige sal med relieffer af brændt ler på væggen. Den var blevet sat i stand af Otto Langballe 1942. Billedhugger O. Stæhr-Nielsen havde udført arbejdet med reliefferne, der var bekostet af Ny Carlsbergfondet.

Efter kommunalreformen i 1970 var der igen for lidt plads. Det førte til det nye rådhusbyggeri, indviet i 1978. Det er Arkitektgruppen i Århus, der har slået stregerne i en klart anderledes stil end det gamle. Projektet blev valgt efter en arkitektkonkurrence i 1970.

Hvad har rådhuset ellers lagt rum til? Her kommer nogle eksempler.

Den 25. juni 1836 oprettedes Sparekassen for Kjøge og Omegn. Sparekassen havde lokaler på rådhuset, og åbningstiden var 2 timer hver lørdag eftermiddag.

Konditori i stueetagen, drevet af konditor Marup. Køge venskabelige Klub havde lokale ved siden af konditoriet. Da konditoriet ophørte 1864, blev der læsestue og bibliotek for klubben.

På grund af brændselsmangel under Første Verdenskrig blev der i 1917 afholdt gudstjeneste på rådhuset.

Det nye sprøjtehus i rådhusgården blev færdigt i 1920. Det var bygget af træ og havde 3 porte. Det havde plads til den store stige og de fire sprøjter samt to vandvogne. Nedrevet 1941.

1934 blev der indrettet lejlighed til rådhusjeneren i tagetagen + kontorer til stadsingeniøren. Der blev sat kviste i taget. Administration i stueetagen.

1944. Der blev i Køge, som andre steder i landet, oprettet kommunale vagtværn. I Køge var det kommunale vagtværn udstyret med stove, lygter, armbind og fløjte. Vagtværnet havde lokale på rådhuset, da politistationen var besat.

Rådhuset har i sandhed været byens hus!

Foredraget bygger bl.a. på følgende:

Hermansen, Victor og Engelstoft, Povl: *Køge Bys Historie*. København, 1932.

Nielsen, Helge (red.): *Køge Bys Historie 1288-1988. Bind I-II*. Køge, 1985 og 1988.

Petersen, Anders: *Kjøge Bys Historie*. København, 1888.

Børge Greens optegnelser. (Dækker navnlig 1600- og 1700-tallet). Køge Byhistoriske Arkiv.
Topografisk læg: Torvet 1, rådhuset. Køge Byhistoriske Arkiv.

Køgedatabasen på www.koegearkiv.dk